

זאת צוואתי

יחולק, בין אם על ידי צוואה ובין אם על ידי ירושה מכוח הדין.

מכוח הדין. איזה דין, בעצם?

הדיין הרב יהושע פפר מבדיל: "המילים 'ירושה מכוח הדין', מזכירות לנו כי אמנם לחוקי המדינה יש דרך מסוימת להסדיר את ענייני הירושה, אך מובן שלהלכה יש מה לומר בתחום. אינה דומה 'ירושה מכוח הדין' לפי חוק הירושה הישראלי ל'ירושה מכוח הדין' לפי ההלכה. 'בפועל, חשוב שצוואה תהיה תקפה הן לפי ההלכה והן לפי דין המדינה, שאלמלא כן הצוואה עשויה להיות חשופה לערעור על תוקפה, אם בבית הדין ואם בבית המשפט."

חוק הירושה

רשות הדיבור לעו"ד הלוי: "החוק המסדיר את תחום הירושה והצוואות בישראל נחקק בשנת תשכ"ה ונקרא חוק הירושה. הוא עוסק בכלל הנושאים הנוגעים לתחום

אפילו מועטה. או אולי נראה את כל הכתבה הזו כהומור שחור אחד גדול? לבחירתכם.

כך או אחרת, חגית הלוי, עורכת דין לענייני משפחה וירושה, גויסה לספק את המידע החוקי הרלוונטי, והדיין הרה"ג יהושע פפר, דיין ורב בשכונת רמות בירושלים, הביא את דבריה של ההלכה. הנתונים לפניכם.

על צוואות, ירושות ומה שביניהן

"אנשים רבים לא ייתקלו בהכרח בהליכים פליליים בימי חייהם, כפי שקיימים אנשים שלא בהכרח יגישו תביעה משפטית בחייהם", מנגישה לנו עו"ד הלוי את התחום. "אך אין אדם שלא ייתקל, בשלב מסוים במהלך חייו, בתחום הירושות והצוואות.

"הסיבה לכך אמנם עצובה, אך עם זאת גם פשוטה: אין כמעט אדם שאין לו קרוב משפחה שנפטר, וכאשר אדם נפטר, אין ברירה אלא להסדיר את האופן שבו רכושו

וואות? זהו, נגמרו הנושאים בעולם? לא מצאת על מה לכתוב? כך תמהה בפניי כל מי שרק העזתי להציג בפניה את נושא הכתבה.

היו שהסבו את מבטן והלכו משם. אחרות בלעו את המילה הקשה לעיכול וניסו לעבור לנושא עליו יותר. היו כאלו שהתחלחו בגלוי ובקול והביטו בי כבמצורעת, או נכון יותר - כבמחוללת הצרעת. מעטות ניגשו לנושא בפשטות כנה, הסכימו לומר את המילה בלי לפלפל בעיניים, ולהתחיל לדבר, כן, לדבר על הפיל הלבן שבחדר.

לפני הניתוח הסוציולוגי הנוגע לנושא, בשביל מה צריך בעצם לדבר על פיל לבן אימתני כל כך? למה באמת לכתוב על צוואות?

אולי כי באמת חשוב לדעת אי אלו דברים. אולי כי לפעמים, עצם הידיעה מקטינה את הרתיעה. שליטה כלשהי בנתונים עשויה לתרום לתחושת שחרור והרפיה,

אם המילים צוואות, ירושות. עיזבונות גורמים לכם לחרדה משתקת - דלגו למסגרת הכתבה. ואם לא - מוזמנים לקרוא מהו דבר החוק המלומד על העניין ומה אומרת ההלכה על רישום צוואה. | עבר-הווה-עתיד: ציווי מלי הלר

הירושות והצוואות: כיצד עורכים צוואה ובאילו אופנים, מה הדין בהיעדר צוואה, מי הם היורשים על פי צוואה, מה הדין בהיעדר יורשים, איזו ערכאה משפטית היא בעלת הסמכות לשפוט בענייני צוואות וירושות, כיצד ניתן להתנגד למתן צו ירושה או צו קיום צוואה ושלל נושאים נוספים."

מהי צוואה חוקית?

ידעתם שלא חייבים דווקא ללכת אל עורך הדין שלכם כשחשקה נפשכם ביום בהיר אחד לנסח צוואה? (כמובן, סתם ככה, בשביל החוויה...) ידעתם שאפשר פשוט לגשת לבית הדין הרבני ולהפקיד שם צוואה? שאפשר לכתוב בכתב יד ולתת לרשם הירושות המחוזי?

עו"ד הלוי: "אדם רשאי לכתוב צוואה במספר דרכים: צוואה יכולה להיערך בכתב ידו של המצווה, בפני רשות מוסמכת כמו בית משפט, רשם הירושות או בית דין דתי, בפני עדים או אפילו בעל פה בנסיבות חריגות שתפורטנה בהמשך.

"כמובן, צוואה היא מסמך אישי מאוד ולכן הכותב רשאי לשנות אותה בכל שלב משלבי חייו, ובלבד שהצוואה המוחדשת נערכת על פי הקווים המנחים בחוק הירושה". סינית? מנדרינית מצויה? בואו ונבין מהם הקווים המנחים האלו.

צוואה בכתב יד:

"צוואה בכתב יד נכתבת בידי המצווה (כשהוא צולל ומודע להשלכות הצוואה) בכתב ידו, ולא על ידי בן זוג או ילד. על מנת שצוואה כזו תהיה בעלת תוקף חוקי,

צוואות ולהיות

אי אפשר לכתוב על צוואות ושות', בלי להתייחס לפן הרגשי המשותק מאימה, המפחד, הנרתע. תמר עבודי, מטפלת רגשית בהשלמה לתואר שני בעבודה סוציאלית, מסבירה איך חיים עם כל זה, ובשלום.

"אף אחד לא רוצה לכתוב צוואה. אף אחד לא רוצה לדבר על המוות.

כתיבה על המוות, שיח על המוות, התכוננות אליו, גורמים לפחד המציף כל כך לעלות לפני השטח, ולהדחקות ולהכחשות - להיעלם. בואו נחיה עד עולם! מי צריך לדבר על זה בכלל, ולמה להציף את הכאב והפחד האינטימי האלו?

"חשוב להבין שהדחקה והכחשה הן מנגנוני הגנה. התפקיד שלהן הוא להגן על האדם. מנגנוני הגנה הם בדרך כלל זמניים, וכשמגיעה האפשרות - כשיש הגנות טובות יותר כמו תמיכה, הכלה, קרבה וקשרים עמוקים, ניתן בעדינות להזיז אותם.

"כאשר עוסקים בטיפול פלאטיבי, שהוא טיפול שמלווה את החולה הסופני לקראת סוף חייו, עומדים מול דילמה גדולה. מצד אחד, האתיקה סוברת כי החולה צריך להיות מודע למצבו, חשוב לתת לו את כל הידע על אודות הפרוגנוזה שלו. רק הבנה נכונה של הפרמטרים כולם תאפשר לו להגיע להחלטות מושכלות ולתכנן את צעדיו - למשל, תזרז אותו לכתוב צוואה.

"החשיבות של תכנון הצעדים גם בדמות השארת משהו בעולם כמו אמירה, דיבור, משהו שהילדים יחזיקו בתום חייו או חייה של אביהם ואמם, היא קריטית ותלויה רק בעובדה שהאדם יסכים להסיר את מנגנוני ההדחקה ולהישיר מבט. לשוב יום אחד לפני מיתתו.

"מנגד עולה חשיבה נוספת: האם אכן חולה, בזמן פגיע ורגיש כל כך, הן פיזית והן נפשית, יכול לקבל החלטות כל כך כבדות משקל? יכול להכניס את ראשו בין ההרים של ויכוחים על ירושה? האם הידע, הרציונל וההבנה, הם העומדים ראשונה בחשיבותם? האם לא נכון יותר לאפשר להורה בשארית ימיו, פשוט לשבוע נחת, משפחתיות? "בשטח, חולים רבים לא רוצים לדעת את כל האמת על מצבם. האם על הרופא לספק להם אותה? האם על המשפחה לדחוף לכתוב צוואה? האם על החולה עצמו להכריח את עצמו להישיר מבט? מעניין לציין כי 'עבודת התקווה' נמצאת במרחב העמום שבין הידיעה לאי הידיעה. העבודה האמיתית יכולה להיעשות במרחב ביניים.

"ויניקוט, שהיה הוגה פסיכואנליטיקאי מפורסם, מציין את 'מרחב המשחק': ילד יודע שכיסא הוא כיסא, ובכל זאת מתייחס אליו כמו

עליה להיכתב, כאמור, בידי האדם בעצמו, לשאת חתימה ואת תאריך עריכת הצוואה.

חשוב לדעת שלעיתים מתגלים בצוואה פגמים בדמות טעויות לשוניות או סתירות כלשהן, ולמרות הקושי להתחקות אחר רצון הכותב שנפטר, בית המשפט יכול לאשר את הצוואה ולהכריע בין המשמעויות השונות ובלבד שהצוואה תישא חתימה ותאריך שמקנים לה את החוקיות הנדרשת.

"לרוב, צוואות בכתב יד הן הצוואות השכיחות ביותר ומגלמות את רצונו של הכותב בצורה הטובה ביותר. עם זאת, לא פעם בתי המשפט נתקלים בנסיבות שבהן צוואות בכתב זויפו, נכתבו בכפייה ועוד.

צוואה בפני עדים:

"צוואה בפני עדים דומה מאוד לצוואה בכתב יד. כלומר, עליה להיערך בכתב יד ולשאת תאריך וחתימה. נוסף על כך, היא צריכה גם להיערך בפני שני עדים, שעליהם לחתום על הצוואה ובכך לאשר כי הצוואה נערכה בפניהם כדין.

אל סוס. גם חולה או קשיש יכולים לדעת את הפרוגנוזה והצפי של המחלה שלהם, וגם לשחק עדיין עם התקווה ש... יש דברים גרועים יותר, קיימים ניסים, אפילו חרב חדה מונחת אל ימנע עצמו מן הרחמים.

"ויניקוט מציין כי בדיוק במרחב הזה יכולה להתרחש העבודה, שבה האדם אינו לפות בחרדת מוות משתקת, כזו שמונעת ממנו לכתוב צוואה, כזו שמונעת ממנו להתכונן, אבל גם לא מכחיש לחלוטין. השהייה במרחב הביניים הזה מאפשרת התמודדות עם הצפה ועם גירויים קשים מדי, מאפשרת התבוננות יחד עם הכחשה קלה.

"נכון. לא כל אדם מסוגל להיות במרחב המשחק הזה שבו קיים השילוב בין 'שוב יום אחד לפני מיתתך' לבין 'אל ימנע עצמו מן הרחמים'. התפקיד של הסובבים אותו הוא לנסות לאפשר את המרחב הזה, שבו עדיין נשמרת התקווה - אך גם השחרור, הידיעה, ההבנה שאיש מאיתנו לא יחיה אחרי מאה ועשרים שנה, והתפקיד שלנו בעולם הזה הוא להתכונן כל הזמן על מנת שנוכל לשחק ליום אחרון. מרתקת הטרימינולוגיה הזו של 'ותשחק' מול יכולת המשחק שמציין ויניקוט, אה?

להתבונן, ובה בעת לעצום עיניים.

"מחקר שנערך בקרב חולים סופניים מצא, כי נמדד דיכאון חמור יותר בחולים שלא היו מודעים לסופיות מחלתם. מסתבר שההדחקה לא מונעת את הדיכאון. הרגשות הקשים קיימים, רק שהם עמוקים יותר ובלתי ניתנים לעיבוד, לשיח ואפילו - ליצירה סופית של החולה בחייו, כמו כתיבת הצוואה.

"כאן חשוב לציין כי שום אדם איננו אטום ובודד. שום אדם איננו יצור עצמאי ורציונלי בלבד, וכאשר אנחנו דנים במשמעותה של צוואה, בקיומו של פחד מוות, בהכחשה, בהדחקה, בהגנה ובהישרת המבט, אנחנו צריכים להתבונן במבט כולל יותר, כזה שרואה לא רק את החולה אלא גם את הסובבים אותו, ואת הנכונות שלהם להתבונן במוות, ולשחק לו.

"נכון. רובנו מעדיפים לא לעשות את זה. לא לכתוב על כך, לא להתעמת עם פחד מוות. השאלה היא מה המחירים שאנחנו משלמים על ההדחקה, ואם הם מחירים ראויים. יש תקופות בחיים שזה מה שנדרש מאיתנו, ויש זמנים שנדרשת מאיתנו עבודה עמוקה מאוד על הפחדים והחרדות שלנו כדי לעשות את הדבר הנכון עבורנו או עבור הסובבים אותנו, הנוטים למות, ומבקשים שמישהו לפחות, לפחות יסכים להיות איתם."

יש חיים אחרי הצוואה

לספר על צוואות אמיתיות ומרתקות שהיו, זה קל. מי לא מכיר סיפורים על מריבות בענייני ירושה? על חיכוכים וסכסוכים בעקבות צוואות מהימנות או מפקפקות או מזויפות? על ניתוק קשרים בגלל יכוחים בנושאי עיזבונות? אבל לא.

אין בכוננתנו להתחיל לסקור את העולם מהצד המכוער שלו. להיפך. חיפשנו סיפורים מעניינים על צוואות, כשאת סיפורי המריבה נשאיר בחוץ.

"שכן מבוגר שלי השאיר צוואה תמוזה למדי", משתפת אותי רחל. "לבתו הוא הוריש את הדירה ששווה כמה מיליונים טובים, ואילו הבן קיבל את הזכויות על הספר האוטוביוגרפי שהוא הוציא בחייו. מסתבר שהשכן שלנו חשב שבנו יוכל להרוויח הון ממכירת הספר שלו..."

"אבל הבן התנהג באצילות ולא אמר מילה. הוא הוציא את הספר לאור, מכר מה שמכר והעמיס את העותקים הרבים שנשארו על רצפת מחסן הדירה שלו. המיליונים עברו אל האחות בלי שהאח הניד עפעף..."

מזכירים את הסיפור שהתפרסם על האדם מתל אביב שהחזיק בבניין עם שוכרים, ואחרי פטירתו ציווה להוריש כל דירה לשוכרים דלי האמצעים שגרו בה, ולא יכלו להרשות לעצמם לקנות דירה?

ועוד סיפור מפורסם: אחד מבעלי המלונות הגדולים בירושלים הלך לבית עולמו. בחייו הוא היה בוס קשוח ותובעני, ואחרי מותו? מעביד מסור ולארג'. כל עובד קיבל אלף דולרים (!) עבור כל שנת עבודה במלון.

אם מדברים על צוואות, אי אפשר שלא להזכיר את צוואתו של הרב רפאל הלפרין זצ"ל. "לשון הרע לא מדבר אליי". אין אדם שלא מכיר את המשפט הזה בעל פה... הנה לכם צוואה רוחנית שמתפשטת כמו אש בשדה קוצים, ומעוררת מודעות לנושא החשוב כל כך של שמירת הלשון.

צוואה רוחנית? יש גם התנהגות שמלמדת דבר או שניים על אצילות מידות ורוממות רוחנית: אנחנו מגיעים לסיפור יפהפה נוסף ואחרון, מטושטש פרטים בכונה תחילה, ששמעתי מחברה טובה.

"קרובי משפחה שלנו סיפרו לנו פעם את הסיפור בתנאי שלא נגלה למשפחתם הקרובה דבר וחצי דבר. מה קרה? אביו של הבעל כתב בסוף ימיו צוואה הוגנת שאינה מפלה איש מן הילדים לרעה או לטובה. הילדים ידעו על קיומה של הצוואה הזו, והכירו גם את תוכנה.

וא... בשנה האחרונה לחייו החליט האב הקשיש והחולה לכתוב צוואה נוספת. הוא שינה את חלוקת הרכוש בין הילדים באופן שבו הבן השלישי מקבל את החלק הנכבד ביותר מן הירושה, וכל השאר מתחלקים בשניים. למה הוא החליט לעשות כך? מפני שהבן המדובר היה מסור אליו באופן בלתי רגיל, וכך הוא החליט לגמול לו.

הוא הודיע לבן השלישי על מעשיו, וגילה לו היכן מוחבאת הצוואה בבית. הימים עברו והאב נפטר. אחרי ההתאוששות מהיגון הראשוני, החליטו הילדים לפתוח את הצוואה.

'אני לא מוכן לריב עם האחים שלי!', אמר הבן השלישי לאשתו בתחינה. 'אם אגלה להם על הצוואה השנייה, אולי הם לא ינתקו איתנו קשרים, אבל היחסים יצטננו והטינה תגבר. מסכימה לוותר על הצוואה השנייה ועל כל התוספת שמגיעה לנו בדין וביושר מכוחה?'

מיותר לציין שהאישה הצדקת הסכימה, ושאישי מלבדנו לא יודע על קיומה של הצוואה השנייה? אותנו זה הפעים."

"אחרי כתיבת הצוואה בכתב יד או בפני עדים - ניתן להפקיד אותה אצל רשם הירושה. ההפקדה היא 'ראיה לכאורה' לעובדה שהצוואה אכן נערכה כחוק. אזרחים רבים העורכים צוואות מפקידים אותן כדי למנוע מחלוקות עתידיות, וחשוב להדגיש כי הפקדת הצוואה אינה מונעת מהכותב לבקשה בחזרה ולשנותה ככל שיחפוץ."

מה ההבדל בין צוואה בכתב יד לצוואה בפני עדים, ולמה בכלל לטרוח להביא עדים אם אפשר בלי?

עו"ד הלוי: "צוואה בכתב יד מצריכה את קיומם של שלושה תנאים: עליה להיכתב כולה ביד המצווה, לשאת תאריך הכתוב בכתב יד ולהיחתם בכתב יד.

לצוואה בכתב יד יש יתרון, כי היא לכאורה פשוטה להכנה ואינה מצריכה עדים או עו"ד. אולם לצוואה זו יש חסרונות רבים. מה למשל? קל להתנגד אליה, אין עדים שיוכלו להעיד על אמיתותה של הצוואה ועל תוכנה, אין מי שידאג לחשוף את הצוואה לאחר המוות במקרה שהמנוח לא הפקיד את הצוואה אצל הרשם לענייני ירושה, ועוד."

מסיבות אלו, צוואה שנערכת בפני עדים עדיפה הרבה יותר מצוואה בכתב יד.

צוואה הנערכת בפני רשות ציבורית:

"ניתן לערוך צוואה בפני רשות ציבורית, כלומר: בפני

בית המשפט לענייני משפחה, בפני רשם הירושה או בפני בית דין דתי.

איך? באחת משתי צורות: אפשר להגיש את הצוואה לשופט כחלק מהליך מיוחד, ואפשר לעשות זאת באמצעות הקראת צוואה לפרוטוקול.

התבלבלתם? זה הזמן לפשט את העניינים: הקראה לפרוטוקול היא הקראת הצוואה בפני השופט, כאשר כל מה שנאמר ייכתב בפרוטוקול על ידי הקלדנית, כפי שקורה בכל דיון בבית המשפט.

ההקראה נערכת בבית המשפט לענייני משפחה. פונים למזכירות בית המשפט לענייני משפחה, ומבקשים לקיים דיון ובו אישור צוואה בפני שופט. זהו הליך שפחות נפוץ בארץ, בניגוד לעריכת צוואה בפני עורך דין או נוטריון - שמהווה תהליך פשוט יותר.

לאחר שניתנה צוואה לרשות, הגורם שבפניו ניתנה הצוואה: השופט, הרשם או הדיין, יאשר כי הצוואה נערכה בפניו כדן. אם אכן הוגשה הצוואה או הוקראה, תהיה בכך ראיה לכאורה שהצוואה נערכה כדן.

צוואה הנערכת בעל פה:

"צוואה הנערכת בעל פה היא בעייתית מבחינה משפטית ומורכבת מאוד. דברים שנאמרים בעל פה, מה לעשות, עשויים להוביל למחלוקות, שכן אין לגביהם שום

תיעוד מלבד העובדה שמדובר ב'מילה מול מילה'. כך גם לגבי צוואה בגלל הקושי המובנה בצוואה הנערכת בעל פה, חוק הירושה קובע סייגים נוקשים, שרק כאשר הם מתקיימים תוכר צוואה שנערכה בעל פה כצוואה חוקית.

צוואות ובעיות

לקראת כתיבת צוואה

"חשוב לדעת כי הצוואה היא המסמך היחיד המחייב באופן מוחלט. אם אדם התחייב בחייו, במקביל לצוואה, גם לצד שלישי כלשהו, או אפילו הבטיח לשנות את הצוואה הכתובה, לא תהיה להתחייבות הזו כל משמעות משפטית כל עוד היא לא כתובה בצוואה הסופית.

פרט נוסף ומעניין קובע כי גם אם נכתב בצוואה תנאי שכולל התחייבות של האדם שהוא לא יוכל לשנות את הצוואה מרגע כתיבתה, אין לו כל תוקף והוא בטל מראש. למה? כי צוואה עם תנאי כזה מעלה חשד שמא נכפה על הכותב לערוך צוואה לטובת אדם ספציפי, ללא אפשרות לשנותה.

מה קורה כאשר אדם שנפטר לא כתב צוואה?

"אנשים רבים אינם טורחים לכתוב צוואה ומותירים 'חלל ריק', אך אותו 'ריק' קיים רק לכאורה. גם אם אדם לא כתב צוואה בחייו, חוק הירושה קובע ברירת מחדל: הירושים יהיו ילדיו ובן או בת זוגו, שיתחלקו ברכוש שווה בשווה.

כאשר לאדם שנפטר לא היו ילדים ובן או בת זוג, הוא ייחשב לערירי וירושתו תועבר למדינת ישראל."

איך ניתן לממש צוואה ואיך מתנגדים לצוואה?

התנגדות? לצוואה? יש גם מקרים כאלו, אבל קודם לכן מומלץ להבין איך ניתן בכלל לממש צוואה. התרחיש הפשוט שבו הצוואה מוקראת על ידי אחד מבני המשפחה, ובאופן אוטומטי נוחתים הסכומים בחשבון הבנק, אינו תיאור אמין של המציאות.

למה?

"כי כדי לממש את הצוואה, יש צורך לקבל 'צו קיום צוואה' מרשם הירושה. איך מתקבל צו כזה? פשוט מאוד, באמצעות הגשה של הצוואה, המתנה של תקופת ביניים ופרסום דבר הבקשה בעיתונות. זאת במטרה ליידע בפומבי צדדים שלישיים על כך שהוגשה בקשה לקיום הצוואה, וכך לאפשר להם להביע התנגדות לצוואה.

הוגשה התנגדות לצוואה? כעת רשם הירושה יעביר את הדיון בהתנגדות לידי בית המשפט לענייני משפחה. אם לא הוגשה התנגדות על ידי צד שלישי, רשם הירושה יעניק לנהנים מהירושה צו קיום צוואה.

מרגע מתן צו קיום הצוואה, יכולים הנהנים לממש את הצוואה ולמכור, לדוגמה, את דירת המנוח או לחלק את רכושו או למשוך כספים שנמצאו בחשבון הבנק שלו ועוד.

כאשר מוגשת התנגדות לקיום הצוואה, היא נידונה בפני בית המשפט לענייני משפחה.

אם בית המשפט מקבל את ההתנגדות, הוא יורה על אופן מימוש הצוואה או לעיתים על ביטולה. לעומת זאת, אם בית המשפט דוחה את ההתנגדות לקיום הצוואה, העניין יחזור לידי רשם הירושה והוא יעניק צו קיום צוואה. גם בהיעדר צוואה, הירושים עדיין צריכים לעבור את כל התהליכים הפרוצדורליים לקבלת צו ירושה."

אילו טענות ניתן לטעון במסגרת התנגדות לצוואה?

הזכרנו התנגדות לצוואה, כעת הגיע הזמן להסברים מוחשיים יותר. עו"ד הלוי פורשת בפנינו את הטענות הנפוצות שעולות במסגרת בקשות ההתנגדות האלו.

"**אונס, כפייה או איומים:** אין ספק שאדם הכותב צוואה בכפייה או באונס לעשות דבר מה שאין ברצונו לעשות, אינו כותב אותה מתוך רצון כן ואמיתי. לכן, חוק הירושה קובע כי צוואה שנערכה תוך כפייה או איומים או אונס, תבוטל.

עם זאת, מי שטוען שצוואה נערכה בכפייה או בנסיבות דומות - מוטל עליו להוכיח זאת. נוסף על כך, חשוב להדגיש כי חוק הירושה אמנם נוקט מילים קשות כמו כפייה או איומים, אך אין הכוונה שמעשים כאלו חייבים להיעשות באלימות. למשל, איום לפגוע בפרנסתו של אדם, מוגדר בהחלט

כפייה' שעשויה לגרום לאדם מסוים לבצע פעולה שהוא אינו מעוניין לבצע.

טעות סופר בצוואה: צוואה הכוללת טעויות קולמוס, עשויה להביא לעמימות ולסתירות שיכולות לעקר מתוכן את רצונו של הכותב.

אמנם לא כל טעות קולמוס מחייבת ביטול צוואה, אך לעיתים סתירות מובהקות עלולות להביא לכך שהצוואה תבוטל. כמו שכבר הזכרנו, לבית המשפט יש סמכות להורות על קיום צוואה בשינויים מסוימים, גם אם התגלה בה פגם.

צוואה לא חוקית: צוואה לא חוקית שסותרת את טובת הציבור, תבוטל. מה למשל? צוואה שבמסגרתה הכותב מורה על ביצוע עבירה פלילית, לצורך קבלת הטבות

מהצוואה. הוראה כזו סותרת את החוק ואת המוסר הטבעי ולכן היא תבוטל."

ההלכה קובעת

התייחסות ההלכה לצוואות: מצווה לקיים דברי המת כל הידע שלעיל, מקצועי ככל שיהיה, לא יהיה רלוונטי עבורנו כלל ועיקר, אם לא נידרש לסוגיה ההלכתית. **הרב פפר:** "הגמרא קובעת כי 'מצווה לקיים דברי המת' (גיטין יד-טו). לפי כלל זה יש מקום לשאול: האם על פי ההלכה יש צורך בכלל בצוואה? הרי ניתן לסמוך על היורשים שיקיימו את המצווה לשמוע לדברי המת, שנאמרו בעל פה. למה יש צורך בטרחה הלא קטנה של כתיבת צוואה?"

"סיבה אחת לכך היא, שדברים שבעל פה אינם מעוגנים ומתועדים במסמך ברור ומחייב, ולכן גם מזמנים אי בהירות ומחלוקת. אך יותר מכך, על פי פסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן רנב, סעיף ב; עיין סימן רנ, סעיף כג) המצווה לקיים דברי המת נאמרה רק במקום שהמוריש הפקיד את הנכסים הרלוונטיים אצל צד ג'. במקום שלא הפקיד המוריש את נכסיו, אין למצווה תחולה. לא תמיד קל לקיים את הכלל של הפקדת נכסים. וכאשר הנכסים אינם מופקדים, אין על היורשים המצווה לקיים את דברי המת.

"מכל הסיבות הללו עולה כי חשוב בהחלט, גם לפי ההלכה, לדאוג לצוואה כדין. בהעדר צוואה תקפה,

הנכסים מחולקים לפי דין תורה, כאשר השוני בין דין התורה לבין דין המדינה מוביל לעיתים לא רחוקות למחלוקת בין היורשים וללא מעט עוגמת נפש".

האם צוואה על פי החוק תקפה על פי ההלכה?

הרב פפר: "לפי כמה פוסקים (עי' שו"ת אחיעזר ח"ג סימן לד) יש תוקף הלכתי לצוואה על פי משפט המדינה. כפי שנאמר לעיל, כאשר נכסי המוריש מופקדים אצל צד ג', חלה על היורשים המצווה לקיים את דברי המת. הסיבה לכך היא, שהפקדת הנכסים מורה על רצינותן של הוראות המוריש, ולכן מצווה לקיים את דבריו. באותה המידה, עריכת צוואה התקפה על פי חוקי המדינה מורה על רצינות הדברים, ולכן יחול עליהם הכלל של 'מצווה לקיים את דברי המת'."

"מנגד, יש דעות שחולקות על הוראה זו, וסוברות כי אין תוקף לצוואה שנערכה שלא על פי דין תורה, גם אם היא תקפה על פי חוק המדינה (עי' שו"ת מנחת יצחק ח"ו, סימן קסה). בשל המחלוקת שיש בדבר, בוודאי לא כדאי להסתמך על כתיבת צוואה על פי משפט המדינה בלבד, ויש להקפיד לערוך צוואה התקפה אף לפי דין תורה."

עריכת צוואה על פי הלכה

איך באמת עורכים צוואה לפי ההלכה?

הרב פפר: "הכללים לכתיבת צוואה על פי ההלכה רבים מאוד, ואין כאן המקום לבארם. אך כדאי לעסוק בשאלה אחרת: האם בכלל מותר לכתוב צוואה, גם כאשר יש בה תוקף הלכתי? האם אין בכך ניגוד לדיני ירושה של תורה, שהמוריש עוקף על ידי כתיבת הצוואה?"

"ואמנם, נפסק בשולחן ערוך, על פי דברי חכמים במשנה, כי אין רוח חכמים נוחה במי שמעביר ירושה מן היורשים לפי דין תורה (חושן משפט, סימן רפב, סעיף א).

"למרות זאת, המנהג הרווח בכל העדות והחוגים הוא להקל ולכתוב צוואות כדי להסדיר את עניין רכושו של אדם לאחר מיתתו. הפוסקים נוקטים סיבות שונות המצדיקות פרקטיקה זאת:

כיום, בדרך כלל משיגים את המטרה של מתן נדוניה בדרכים אחרות, וכאמור 'שטר חצי זכר', שמסדיר את ירושת הבת, כבר אינו דבר המצוי. (בקצרה נסביר כי 'שטר חצי זכר' הוא שטר שנותן אדם לבתו לקראת

נישואיה, שעל פיו היא יורשת חצי מנחלת בן זכר. המנגנון ההילכתי כרוך ביצירת חוב גדול של האב כלפי הבת, כאשר מחילת החוב כרוכה בהעברת חלק מהנחלה. 'שטר חצי זכר' היה מנגנון שכיח בתקופת הרמ"א, כאמור באבן העזר, סימן צ', והוא המשיך לנהוג בקהילות רבות במשך מאות שנים.)

אולם, ישנם כמה טעמים נוספים שהזכרו בפוסקים המצדיקים כתיבת צוואה:

נתינת צדקה

המצויאות מדברת:

"שלושת הבנים מסודרים כלכלית ברוך השם, אבל הבת, הבת... היו פעמים שבאתי לבקר ועמדתי מול מקור ריק, כששאלתי בעדינות במה הם התחדשו לחג נתקלתי בשתיקה נבוכה. היא לא מתלוננת, בכלל לא, אבל בהחלט הייתי רוצה לחמוק בהם גם אחרי מאה ועשרים..."

הרב פפר: "למרות ההפסד ליורשים, כמה פוסקים מזכירים שראוי להעביר נחלה לבני משפחה הזקוקים לפרנסה וחיים מותך הדחוק."

נחלת אשתו

המצויאות מדברת:

"אני שומע על משפחות טובות ויקרות, שהאם האלמנה נוקקת לחסדיהם של הילדים בכל דבר ועניין. הם נותנים ביד רחבה לכל צורך שהוא, ובלי לשאול שאלות. אבל למה שתרגיש נוקקת? גם על פי הפוסקים אפשר אחרת."

הרב פפר מסביר: "לפי דין תורה אין אשתו של אדם יורשתו, אלא הבנים יורשים והם חייבים לדאוג לצרכיה. אולם, רבים מעדיפים להעניק לנשותיהם עצמאות כלכלית, ויש פוסקים שכתבו שיש בכך סיבה לגיטימית להעברת נחלה (כן נהג בעל ה'שדי חמד')".

גמול

המצויאות מדברת:

"איך אני יכול שלא להכיר טובה לרוב לוי, השכן, שדואג תמיד למלא לנו את הארונות בבית? כשהתניידות הפכה למאתגרת יותר ויותר, הוא התחיל להתקשר מדי בוקר ולשאול מה לקנות עבורנו היום. ובאיזו נעימות! 'אני בכל מקרה יורד לסופר. למה שלא אקנה גם עבורכם?' הוא תמה כשאני מודה לו מעומק הלב.

הייתי רוצה לגמול לו על החסד הגדול שהוא עושה איתנו."

"פוסקים מזכירים שיש להקל בהעברת נחלה במקום שהמוריש מרגיש חובת גמול לאדם שגמול לו טובה", כך הרב פפר.

הימנעות ממחלוקת

המצויאות מדברת:

"אתה יודע למה אבא התכוון, נכון?"

"מה פתאום? כך אתה חושב אבל טעות בידך. אני יודע באמת מה הוא רצה. דיברתי איתו כמה וכמה פעמים בזמן האחרון וכך הבנתי ממונו באופן מפורש."

"אתה? אתה יודע מה הוא רצה? נו, באמת!"

הרב פפר מגיע אל הסיבה העיקרית: "כיום, סיבה מרכזית לכתיבת צוואה היא כדי להימנע ממחלוקת. הניסיון מורה כי בהעדר צוואה ברורה המורה על חלוקת נכסיו של אדם יש סיכוי סביר למחלוקת בין היורשים, מה שגורם עגמת נפש עצומה לבני המשפחה. אנחנו יודעים כי 'גדול השלום', ואם צוואה יכולה להביא לידי שלום בחיק המשפחה ודאי שיש בכך הצדקה חשובה.

בשל סיבות אלו, ובשל סיבות אישיות המשתנות מאודם לאדם, רק מעטים כיום משאירים את כל רכושם לתחולת ירושה של תורה, וכתיבת צוואה הפכה להיות דבר שבשגרה."

לסיים, גם לאחר שהמידע המשפטי זמין עבורנו, וקל וחומר ביחס לעריכת צוואה על פי הלכה, חשוב מאוד להיוועץ במומחים.

עו"ד הלוי מסכמת: "גם אם כל המידע הרלוונטי כבר פרוש לנגד עיניכם, כדאי לפנות לעורך דין מיומן ומנוסה המתמחה בתחום דיני המשפחה והירושה - לצורך כתיבת צוואה או התייעצויות הנוגעות למימוש צוואה או ירושה".